

Norbert Lohfink

AZ ÓSZÖVETSÉG KERESZTÉNY ÉRTELMEZÉSÉBEN

Reflexió a húsvéti vigília nyomán

A Biblia mindnyájunké: függetlenül attól, hogy önmagunkat hívő zsidóknak, illetve keresztényeknek tartjuk, vagy hogy a mi elődeink hitétől közben nagyon távol kerültünk. Hiszen pusztán a német nyelv már nagy mértékben függ Luther Bibliájától – még jobban, mint a magyar nyelv Károli Gáspár Vizsolyi Bibliájától –; Goethe, Nietzsche és Brecht például Luther bibliafordítása nélkül elképzelhetetlen lenne. Nélküle mi, német nyelvűek valahányan, nem azok lennénk, akik vagyunk. A Biblia nyelve a mi közös otthonunk.

Mégis mindez csak azért adódott így, mert a Biblia mindenekelőtt szűkebb értelemben a zsidók és keresztények könyve volt. És az is maradt. A mi nyelvközösségünk figyelemre méltó csoportjainak számára ma is különös jelentőséggel bíró szöveg. Életüket hozzá igazítják. Egyetlen más könyv sem volt ehhez hasonlítható helyzetben. Az evangélikus családok esti Biblia-ajtatosságát talán már csak kevés házban tartják meg. A naponta végzett egyéni bibliaolvasás is valószínű ritkább lett. Azon csoportok és körök száma viszont, amelyekben fiatalok azért találkoznak, hogy közösen olvassák a Bibliát, növekvőben van. De mindenekelőtt: mind a keresztény templomokban, mind a zsidó zsinagógákban az istentiszteleteken újból és újból felolvassák a Bibliát; meghallgatják és magyarázzák azt. Ennyiben a Biblia – másféle módon – mégis egy olyan könyv, amely csak a hívőké. Ez persze következményekkel járhat arra a módra nézve is, ahogyan a hívők a Bibliát olvassák: úgy, mint a saját, kizárólag az ő tulajdonukat alkotó világ tükrét. Az alábbiakban megkísérlem ezt pontosan megvilágítani.

Egy új közösség, új társadalom könyvtára

A Biblia nem egyetlen könyvből álló mű, hanem több könyv gyűjteménye. A legkisebb, vagyis a zsidó gyűjtemény harminckilenc írásból áll;

a keresztény pedig legterjedelmesebb formájában több mint hetvenből. S még akkor is, ha ezek az írások könyvkereskedéseinkben megkaphatók egyetlen kötetbe gyűjtve, parányi betűkkel, vékony papírra nyomtatva: alapjában véve egész könyvtárat alkotnak. Több, mint egy évezredig tartott, amíg az egész összeállt. Így aztán a legkülönbélebb dolgokat foglal magába. Nemcsak minden lehető műfaj képviselve van: elbeszélés, történet, dal, költemény, ima, törvény és prédikáció, közmondás és levél, regény és filozófia, hanem amit elmond, az is nagyon különböző. Több évszázad hit- és világlélményei állnak egymás mellett. Ezek egyáltalán nem fedik egymást mindig. A modern, történelmi-kritikai magyarázat ezt – teljes joggal – mind nagyobb és nagyobb pontossággal dolgozza ki. A Biblia világokat tükröz, sőt ő maga is különböző világokból áll. És mégsem hull szét. Sokfélesége mellett egység is. Ez az előfeltétele annak, hogy létezhet a Bibliának, s különösképpen az Ószövetségnek "keresztény" magyarázata.

Az Izraelben és a korai Egyházban keletkezett könyvek közül nem vették be mindegyiket a bibliai könyvek "kánonjába". Kezdetől fogva, úgy tűnik, az volt uralkodó elgondolás, hogy csak azok a könyvek tartoznak a bibliai gyűjteménybe, amelyekben Izrael népének vagy Jézus közösségének együttes tapasztalata fejeződik ki. Nyilvánvalóan létezett egy ilyen egység. Nem "világtükröknek" gondolták a bibliai könyvgyűjteményt – ahogy azt Goethe egy Zelterhez írott levelében vélte –, hanem azon emberek tükrének, akiket Istennek a történelemben kifejtett cselekvésébe vetett hit közösségbe hozott össze.

Ezeknek az embereknek egy közös útja volt. Úgy kezdődött, hogy szakítottak a világgal. Egy Isten elhívta a világ népei közül Ábrahámot, az embert, hogy új néppé tegye őt. Ugyanaz az Isten egy népet vezetett ki Egyiptomból. Ezek voltak a kezdetek. A végén a jövőt illető víziók állnak. Új Jeruzsálem száll alá az égből a földre. "Az első ég és az első föld elmúltak." (Jel 21,1) Minden, ami e kezdet és e vég között van, velük azonos lényegű. Sor került a világ társadalmából való kivonulásra. Ennek megfelel egy bevonulás. Akik Egyiptomból megmenekültek, azokat a nekik megígért földre vezetik be. A régi Jeruzsálem helyébe az "új város" lép. Ha most ezt képek nélkül akarjuk elmondani: A világ társadalmából, amelyek mindezekig egyedül léteztek, és végül is egymással mindig is azonos természetűek voltak, emberek átkerülnek egy új társadalomba. A régi istenek csillaga letűnik. Amilyen mértékben az új társadalom alakot ölt a régiek között, olyan mértékben mutatkozik meg az igazi Isten arca. Elhagyunk egy világot. Ugyanakkor semmi sem vész el a "világból". Ami a régivel ellentétben álló

közösségként létrejön, az az a világ, amelyet a Teremtő kezdetben elgondolt. Éppen mivel törés és kivonulás következett be, teljesség és boldogság jött létre.

Ilyenformán Goethének mégiscsak igaza volt, amikor a Bibliát "világtük-rünknek" nevezte: Hiszen benne az öltözött szavakba, amit megéltek mindazok, akik egykor kivándoroltak, útnak indultak egy új város felé. Új világra találtak ők. Azok, akik később és manapság ugyanerre az útra lépnek, hasonló tapasztalatokat szereznek. Így ezek az ősi szövegek tükörként állnak előttük. Saját, önmaguk számára talán egészen új tapasztalataikat itt már kész megfogalmazásban fedezik föl. Az ő még tapogatózó próbálkozásaihoz, kérdéseikhez itt mérce és remény rajzolódik ki olyan nemzedékek élményeiből, amelyek már egészen más teljesség birtokában voltak.

Pontosan ez tartja össze a Biblia sok, annyira különböző korokból és különböző világokból származó könyvét, és egyben ez hozza közvetlen kapcsolatba is azokkal az emberekkel, akik manapság nem tudnak nélkülük élni. Itt van a kiindulópont ahhoz, amit a Biblia "keresztény magyarázatának" – és azon belül az Ószövetség keresztény magyarázatának – nevezhetnénk. Erről szeretnénk most szólni. Hogyan szembesülünk vele konkrétan – már tudniillik a mai keresztények mindennapi életében?

A Biblia értelmezése a húsvéti vigília liturgiájával

A legtömörebben talán a húsvéti vigília ünneplésével. E vigília témája természetesen az Úr feltámadása. De milyen keretekbe van e téma beállítva! Tulajdonképpen minden egyetlen mondatban van elrejtve: "A föld nem tudta fogva tartani ezt a halottat; ő él, és az ő ügye él tovább." De milyen alaposan készülődtek neki egykor apáink és anyáink teljes öntudattal, hogy ezt az egy mondatot ízelgessék! Egy hosszú bibliai istentisztelet húzódik végig az éjszaka óráin. De azok mégis csupán kiszemelt olvasmányok. Kiválogatásuk úgy történik, hogy az átvirrasztott órákon az ünneplők előtt az egész Biblia mintegy elvonul. Ez nyilvánvalóan nem kezdődhet később, csakis a világ teremtésénél. Ábrahámnak aggódnia kell Izsákért, egyetlen fiáért, és ő ezért megkapja az ígéretet, hogy egy nép atyja lesz, olyan nagyszámú népé, mint égen a csillag, mint a homok a tengerparton, ráadásul áldás is lesz a föld minden népe számára. Aztán kivonulnak Egyiptom szegényei a szolgaságból a szabadságba, és elnyomóikat, akik üldözik őket, maga alá temeti a tenger. Felhangzik Mirjam győzelmi éneke; ez íveli át az eseményeket az Egyiptomból való kivonulástól az ígéret földjére való bevo-

nulásig, egészen addig, hogy a Sion hegyén Dávid és Salamon felépítik a templomot. Aztán egymást követik a próféta könyvek: Izajás, Bárúk, Eze-kiel. Izrael büntől és szenvedéstől vemhes történelméből fölszárnyalnak a remény és bizakodás hangjai. A régi Jeruzsálem helyébe egy új fog lépni, egy ékkövekből épített város. Ami Dávid volt Izraelnek, az lesz Izrael minden nép számára: az a pont, amelyből kiindulva a világ átvált és átváltozik saját boldogulásába. Izrael társadalmi rendjéből bölcsesség fog kiáradni az egész világra. Mert az a gazdagság, amely kezdettől fogva el volt rejtve a teremtésben, akkor majd teljes mértékkel napfényre kerül. Isten az ő megszentelt nevét újból szent névvé teszi, amennyiben új lelket áraszt szét az emberekre.

Az Ószövetség prófétáinak ezen vízióira visszhangként válaszolnak az Újszövetség szövegei. Pál meghirdeti a Római levélben, hogy Krisztus halálában az egész emberi történelem minden szerencsétlensége véget ért, és azt Isten a megígért dicsőség kezdetére váltotta át. Így tehát Istentől kiindulva kezdődött meg a világ átalakulása. Csak tőlünk függ, hogy engedjük azt beleegyezőleg önmagunkon valósággá válni. Aki megkeresztelkedik, azt Jézus bevonja az ő halálába és feltámadásába. Az kivonul abból az emberi társadalomból, amelyet bűn és erőszak alakít, és belép Isten végleges népének részeseként az élet egy új lehetőségébe. A világtörténelem élményterhe ugyan olyan súlyosan nehezedik ránk, hogy mindezt elhinni is alig tudjuk: olyanok vagyunk, mint a tanítványok, és csak a halállal számolunk. Ezért következik most az átvirrasztott húsvéti éjszaka után, a nap fölkeltekor, a húsvéti evangélium: az asszonyokról szól, akik korán reggel a sírhoz mentek, hogy egy holttestet megkjenjenek, de nem a holttestet találták, hanem angyalokat. És az angyalok azt mondták nekik: "Miért kerestek az élőt a halottak között? Nincs itt, feltámadt!" (Lk 24,5k) Egy tényt közölnek. Csakhogy ez a tény végtelenül nagyobb, mint a pusztá kijelentés, hogy valaki, akit halottnak tartottak, él. A tény teljes mivoltában csak úgy fogható át, ha bizonyos mértékig az egész Bibliát átlapozzuk. Nem erről az egy halotról van szó, bármennyire a dráma központjában áll is az ő halála. Az emberi társadalomnak, vele Isten egész teremtésének életéről vagy haláláról van szó. És ugyanakkor arról is szó van, hogy az újnak a megtapasztalása mindazokat egybekapcsolja-e, akik ezen a helyen ebben az éjszakában ezt a húsvéti ünnepet megünneplik, és ezzel hitet tesznek amellet, azonosítják magukat azzal, ami keresztségük pillanatában történt velük.

Egy ilyen húsvéti éjszakán mindazok számára, akik ott vannak, az Írás keresztény értelmezése folyik, különösen az Ószövetség keresztény értel-

mezése. És ez megtörténik prédikáció és magyarázó szavak nélkül. Megtörténik egyszerűen azért, mert a szövegek egymás mellett állnak, és a liturgia menetében valamennyien Jézus halálára és feltámadására, s ugyanakkor valamennyien a keresztyény hívek keresztségére vonatkoznak. Aki húsvét éjszakáján ott van, az mindent, amit felolvasnak, egyetlen egységként hall. Neki nem kell minderről töprengve elgondolkoznia. A különféle szövegek egymást hordozzák, és kölcsönösen megvilágítják egymást. És ez az Írás keresztyény értelmezésének ősi, eredeti alakja. Ilyen értelemben beszélhetnénk "a liturgia által történő bibliamagyarázatról".

Itt a Bibliát eleve nem úgy értjük, mint az ókor különféle időszakaiból származó tanúbizonyságok gyűjteményét. Mi nem egy múzeumon sétálunk végig, amikor a húsvéti vigíliát ünnepeljük. A Biblia sokkal inkább az a szöveg, amely szerint az Úr új közössége most a világban tájékozódik. Aki a Bibliát ilyen szövegnek tekinti, annak semmiképpen sem kell az egyes könyvek különböző korán, azok sokféleségén, gyakran annyira szokatlan és meglepő kijelentésein átsiklania. Meg kell azokat keresnie. Az eredeti "élet-helyzet" és az eredeti szövegértelem történelemkritikai kutatása szükséges feladat továbbra is, és fontos dolog marad. De ugyanakkor fennáll egyfajta ősbizalom is, hogy tudniillik mindezek a könyvek végeredményben egy és ugyanazon dolgról szólnak, és hogy ez a dolog ráadásul ugyanaz, amiről a keresztyény hitben és a keresztyény tapasztalásban is szó van. Azok a keresztyények, akik ezeket a könyveket megértik, jobban megértik saját sorsukat és saját világukat is. Aki tudja magáról, hogy Isten világunkban folyó tevékenységének történetébe fel van véve, az egyúttal azt is megérti, mi áll ezekben a könyvekben. Az a tulajdonképpeni hely, ahol a megértés szikrái kipattannak, az a hívők istentiszteleti gyülekezete, főleg pedig olyan ünnepi alkalmakkor, mint amilyen a húsvéti vigília.

Az Újszövetség mint az Ószövetség kommentárja

Ezt a Bibliával való kapcsolattartást természetesen magyarázó jelleggel is ki lehet bontakoztatni. Az első keresztyény évezred, sőt még azon túl is a középkor teológusainak bibliamagyarázata legtöbbször ilyen volt. A Biblia könyveit soha nem tekintették régkori könyveknek. Mindig a ma, a mindenkori ma tükrének számítottak. Létezett egy elmélet a Bibliával való ilyenfajta foglalkozásra. Megkülönböztették a történelmet az allegóriától. A "história" szón a szöveg eredeti jelentését értették, az azon korbéli értelmet, amikor a szöveg keletkezett, azon emberek körében, akik számára létrejött.

Mégis minden azon fordult meg, hogy az egykori szóból mára érvényes szó lett. A szikrának át kellett ugrania. Föl kellett villannia az összefüggésnek azon emberek élményeivel, akikhez ma szól az Írás. Hídnak kellett fölépülnie. Ezt a hidat nevezték ők allegóriának. A szónak jóformán semmi köze a mi német (vagy magyar) "allegória" szavunkhoz. Azt jelentette, hogy a régi szöveg átlátszóvá válik a mai helyzetre. Ezért egy szöveget csak akkor lehetett megmagyarázottnak tekinteni, ha a magyarázó a "históriát" már maga mögött hagyta, és elérkezett az "allegóriához".

Alapjában véve úgy tekintették magát az Újszövetséget, mint az első nagy "allegóriát". A tulajdonképpeni Biblia az Ószövetség volt. Az Újszövetség csak első kommentárja annak. Nélkülözhetetlen kommentár volt, de kommentár. Amikor magában az Újszövetségben a Szentírásról van szó, mindig csak az Ószövetség könyveit kell érteni. Ezekben a könyvekben található meg Izrael története, ezekben tükröződnek Isten népének fájdalmai és örömei, ezekben olvashatók a nép imái, prófétáinak siralmi és reményről szőtt tervei. Akkor eljött, Izrael népének körében, az ember Názáreti Jézus. Fellépett, és meghirdette, hogy most kezdenek a remények beteljesedni; a csodák világát alkotta meg maga körül; ugyanakkor mind erősebb és erősebb ellenállást váltott ki; üldözték és megölték; de aztán övéinek élőként jelent meg; és amit ő elkezdett, az folytatódott a Lélek erejében. Ebből a megélésből kiindulva keletkezett a korai keresztény közösségekben az Újszövetség: az evangéliumok, az Apostolok Cselekedetei, a levelek, Szent János Apokalipszisa. Mindezek az írások Izrael írásaihoz, amelyeket akkor már Szentírásként olvastak a zsinagógákban, alapjában véve csak egyetlen kommentárt adnak hozzá: mindaz, amit az Isten mostanig Izrael történetében munkálkodott, Jézus sorsában elérte a tetőpontját. Amit a próféták a jövőről felvázoltak, az Jézus óta és Jézusból kiindulva kezd beteljesedni. Semmi sem veszett el abból, amit Izrael mostanig megtapasztalt, sőt az egész csak most világosodik meg, ha rátesszük életünket arra, hogy Isten történelme most Jézussal folytatódik, és azokkal, akik Jézushoz csatlakoztak, akár zsidók, akár pogányok. Tulajdonképpen csakis ezt mondja ki az Újszövetség, elejétől a végéig.

Ez a tényállás tükröződik különben a szokásos keresztény istentiszteleteken sorra kerülő bibliai olvasmányok sorrendjében is. Ez derül ki abból az összehasonlításból is, amelyet a zsinagógai istentiszteleten elhangzó olvasmányok sorrendjével tehetünk; hiszen a keresztény istentisztelet zsinagógai eredetű. A zsinagógákban tulajdonképpeni Szentírásnak csak a Tóra számít. A Pentateuchus ez, "Mózes öt könyvének" is nevezik, a világ

teremtésétől Mózesnek az ígéret földje határán bekövetkezett haláláig. Ennek fő tartalma a népnek a Sinai hegyen adott társadalmi rend. A Tórából vett olvasmány mindig első helyen áll. Ezt követi – mint hozzá kapcsolódó kommentár – egy második olvasmány az Ószövetség Tóra után következő könyveiből: a további történelmi művekből vagy a próféták könyveiből. Joggal arra számíthatunk volna, hogy a kereszténység az első helyre az evangéliumokból vett olvasmányt teszi, mert ezek beszélnek Jézus Krisztusról, és hogy azután – bizonyos mértékig mint kommentár – a Biblia többi könyveiből következnenek olvasmányok. De nem ez a helyzet. A kereszténység megmaradt a régi zsidó sorrendnél. Az első helyre, oda, ahol a Biblia szó szoros és tulajdonképpen értelemben vett olvasásának kell állnia, most már nemcsak a Tóra kerül egyedül, hanem az egész Ószövetség. Legalábbis ez az eset áll fenn ott, ahol a teljes felolvasási sorrendet betartják. És aztán jönnek, bizonyos mértékig mint hozzáfűzött kommentárok, az Újszövetségből vett olvasmányok; elsősorban a páli levelekből – ezek inkább teológiai kommentárok; azután a négy evangéliumból – ezek arról a tényről számolnak be, amely megfejt és értelmezi Izrael minden tapasztalatát: a keresztény felfogás szerint beszámolnak a Názáreti Jézus életéről és haláláról. Valahogy minden itt éri el a csúcspontját. Egyben ez tulajdonképpen semmi más, mint kommentár ahhoz, amit Izrael Bibliájából az első, ószövetségi olvasmányban felolvasunk. Maga a keresztény liturgia tehát a szemünk elé állítja: az Újszövetség az első és alapvető keresztény magyarázata az Ószövetségnek.

A Szentírás négyféle értelme

Minden további keresztény magyarázat csak akkor érdemli meg ezt a nevet, ha azt viszi tovább, amit az Újszövetség megkezdett. Természetesen különböző irányokba bontakozhat ki ez a keresztény magyarázat: a kommentátor egészen közel maradhat az Újszövetséghez, és bemutathatja, hogyan jelentkezik már az Ószövetségben az, ami aztán Krisztusban és az Egyházban teljesen napfényre került. Továbbviheti a vonalat egészen saját közösségének tapasztalataig, esetleg az elmúlt héten történt eseményekig. Mindez mindenkor feltétlenül az Írás világosságában történő értelmezésre szorul. A bibliamagyarázó beszélhet – az ígéret még be nem következett teljességére irányuló tekintettel – a közös zsidó–keresztény reményről, Isten országának eljövendő dicsőségéről.

E különféle lehetséges szemléleti irányok miatt a bibliamagyarázat középkori teoretikusai megkülönböztettek – ahogy mondták – több írásértelmet: a Krisztus és az Egyház titkára tekintő "allegóriát" a szó szűkebb értelmében, a bibliaolvasó jelenét magyarázó úgynevezett "erkölcsi" értelmet, és végül az "anagógiát", amely reménykedve a jövőbe néz. Csupán jelzem a klasszikus magyarázatelméleteknek ezeket a finomságait, anélkül, hogy különösen fontosnak tartanám azokat. Mert tulajdonképpen az Írás keresztény magyarázatában minden mindennel összefügg. Éppen ez a sajátossága. De "az Írás négyféle értelméről" szóló elméletként ez később újból és újból szóba került, és ezt a megnevezést nem értjük meg, ha nem látjuk, hogyan adódott magából a dolgok lényegéből. A későközépkorban egy híres exegéta, Lyre-i Miklós (1270–1349) egy sokszor idézett latin mondasban így foglalja össze az elméletet:

*Littera gesta docet, quid credas allegoria,
moralis quid agas, quo tendas anagogia.*

"A betűt azt tanítja, ami történt;
amit hiszel, azt az allegória;
amit most csinálsz, azt az erkölcsi értelem;
ahová törekszel, azt az anagógia."

Mindebből idővel a bibliai szóval való foglalkozásnak egy eléggé felszínes technikája jött létre. Emiatt Luther Márton szenvedélyesen elhatárolta magát a négyszeres írásértelem teóriájától, és azt az álláspontot képviselte, hogy csak a tiszta szó szerinti értelemnek van érvényessége. Annyiban igaza volt, hogy visszautasította azt, amit tanárai gyakran tettek. Amit viszont aztán a "szó szerinti értelem" nevében tényleg csinált, pontosan az volt, ami eredetileg a Biblia "keresztény" magyarázata akart lenni. Ezt már a közismert megfogalmazásból is látni lehet: a Biblia üres szó marad, ha mindennél nem "Krisztussal foglalkozik" (Christum treibet, Krisztust hajszojja). Még korunkban is megvan a teológusok körében egyfajta irtózás attól, hogy a Biblia keresztény magyarázatáról beszéljenek. Erre a tartózkodásra semmi szükség nem lenne, ha jól szemügyre vennénk, tulajdonképpen mit is jelent ez a kifejezés.

Persze egy dolog világos: e "keresztény magyarázatnak" csak keresztények számára van értelme. Mert eleve feltételezi, hogy hiszünk Jézusban mint a Krisztusban (a Messiásban). Világélményt tételez fel annak a társadalomnak a terében, amely csak a Krisztusba vetett hitből jön létre. Aki nem csatlakozott e társasághoz, az értheti ugyan egy ilyen magyarázat szavait – de a szavak nem beszélnek az ő világáról és egy számára lehetséges

élményről. Ez elkülönítésként hangzik, és nem is lehet más. Mert különbség van a között, hogy valaki Jézus igehirdetésére építi föl az életét, vagy nem. Aki ezt teszi – és most egyszerűen mint keresztény beszélek –, annak magának nincs olyan benyomása, hogy ezzel saját tapasztalataiból és Jézusba vetett hitéből kiindulva Izrael régi szövegeibe valami idegen elemet vinne be. Éppen ellenkezőleg: a keresztény úgy látja, hogy ezek a szövegek csak most kezdenek teljes értelmükben és összefüggéseikben világítani. De ez a meggyőződés természetesen nem közölhető olyan valakivel, aki a keresztény hitet és keresztény tapasztalatot mint előfeltételt nem osztja.

A keresztény írásmagyarázat gazdagságáról

Sok olyan dolog, ami a bibliamagyarázat lehetőségeként ismert, nem idegen a keresztény magyarázattól, sőt abban megvan a maga sajátos és méltányos szerepe. Ez érvényes nevezetesen a történelemkritikai magyarázatra is. A keresztény magyarázatnak azt az elejétől a végéig önmagába be kell építenie. Csakhogy számára az nem az egyetlen és nem minden.

A "történelemkritikai módszer" egyébként az utóbbi években kibővítette látókörét az új irodalomtudományi és szövegnyelvészeti szempontok bevonásával. Már nemcsak a legrégebb szövegek után és e szövegek legrégebb értelme után kérdez, s nemcsak azt vizsgálja, ami történelmi tényként a szövegek mögött áll. Szakkifejezésekkel élve: megtanulta a "diakrón" (történelmi fejlődést vizsgáló) szemléletmód mellett a "szinkrón" (az egyidejűségekre figyelő) szemléletmódot is gyakorolni. Tud arra figyelni, hogy a szövegek értelme mennyire kitágul, hogyha azok egy társadalmi csoport alapszövegei lesznek. Tudja, hogy különböző eredetű szövegek, ha egy nagyobb együttes egészébe foglalják, mondanivalójukban egymást kölcsönösen újra meghatározzák. Így az említett módszer tulajdonképpen egyre inkább eltávolodik attól, hogy önmagát ellenlábásának érezze a Bibliával való hagyományos, keresztény kapcsolattartásnak, amely természetesen nemcsak történelemkritikai volt. És ennek megfelelően könnyebbé válik a Biblia tulajdonképpeni keresztény magyarázata számára, hogy mindent, ami történelemkritikai jellegű, saját belső mozzanataként szemléljen.

Hasonló dolgot mondhatunk a bibliamagyarázat egyéb módjairól is, amelyekről manapság sokat beszélnek. Gondolok itt például a Biblia "mélylélektani" magyarázatára. Mert a tudatalattiság dimenziója is hozzátartozik azon élményvilág térségéhez, amelyet kereszténynek nevezünk, s amelynek a keresztény magyarázat a Bibliából kiindulva hidat akar építeni. Csak

akkor kerül a "mélylélektani" magyarázat valódi ellentétbe a keresztény magyarázattal, ha már nem a keresztény élményvilággal akarna vonatkozásban lenni, hanem például a minden ember számára lehetséges álommal vagy a világ valamennyi vallási élményében közös szimbólumokkal, és ha az ilyesmit aztán megtenné végső normának, amelyen minden bibliai valóságot is le kellene mérni. Akkor alapjában véve egyáltalán nem tudná elkerülni, hogy a Bibliát olyan mértéknormákból kiindulva interpretálja, amelyek ellentétben állnak vele. A gyakorlatban így közel kerülne ahhoz, ami a korai kereszténység korában "gnózis" néven lépett fel.

A Biblia felszabadításteológiai magyarázata – hogy egy más példát említek – szintén lehet a keresztény magyarázat mintapéldája, ha nem hagyja magát végső normaként meghatározni ideológiáktól (mint pl. a marxizmustól) vagy bizonyos konkrét célkitűzésektől (mint pl. konkrét eltökélt politikai szándékoktól). A latin-amerikai "felszabadításteológia" reflexióként értelmezi magát, a Biblia és az egyházi hagyomány fényében a gyakorlatra eszközölt reflexióként. Ez a "praxis" a szegények harca jogaikért és jobb megélhetési lehetőségeikért. Mi más áll közelebb a keresztény írásmagyarázat szívéhez-lelkéhez, mint ez az ügy? Hol történik ennél nyilvánvalóbban hídverés a bibliai szöveg és a keresztények élő tapasztalata között? Így nem is csoda, ha a felszabadítás teológusai sok bibliai szöveg égető időszerűségét újból fölfedezték. Gondoljunk Izrael hitének központi tartalmára, a következő hitvallásra: Történelmünk kezdetén, amikor szegény és kizsákmányolt emberek voltunk a rabszolgáállamban, Egyiptomban, a mi Istenünk kivezetett onnan minket szabad életbe; olyan országot adott nekünk, amely teljesen a miénk, és ahol igazságos társadalmi rend szerint élhetünk; ezt a rendet a Sinai hegyen maga mi Istenünk tervezte meg számunkra. (Vö. MTörv 6,20–25.)

Ha az Ószövetségnek ezt a központi mondanivalóját, amely egyben a húsvéti ünnep fő témája is, kidomborítjuk, és a mai szegények kiáltására vonatkoztatjuk, akkor hiteles "keresztény" bibliamagyarázatot művelünk. Ez semmiképpen sem kerülhet feszültségbe vagy ellentmondásba azzal, ami a keresztények fejében és szívében végbemegy, amikor a húsvéti vigíliát ünneplik, és amikor a húsvéti vigília liturgiájában a Vörös-tengernél felhangzó győzelmi énekhez közvetlenül kapcsolódik Jézus feltámadásának meghirdetése és új emberek beépülése a hívők közösségébe a keresztiség szentsége által.

A német eredeti címe és lelőhelye: "Das Alte Testament christlich ausgelegt. Eine Reflexion im Anschluss an die Osternacht": Geist und Leben 61 (1988) 98–107.